

Kulturlager vid Norbergsån i Norberg

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Norberg 380:1, stadslager
Tinget 7:1
Norbergs socken
Norbergs kommun
Västmanlands län
Västmanland

Oskar Spjuth

Kulturlager vid Norbergsån i Norberg

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Norberg 380:1, stadslager

Tinget 7:1

Norbergs socken

Norbergs kommun

Västmanlands län

Västmanland

Oskar Spjuth

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2018

Omslag: Norbergsån i Norberg. Till höger i bild skymtas schaktmassorna från schakt 1,
bakom dessa kommunhuset och Norbergs kyrka. Foto från söder.

Samtliga foton av Oskar Spjuth.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

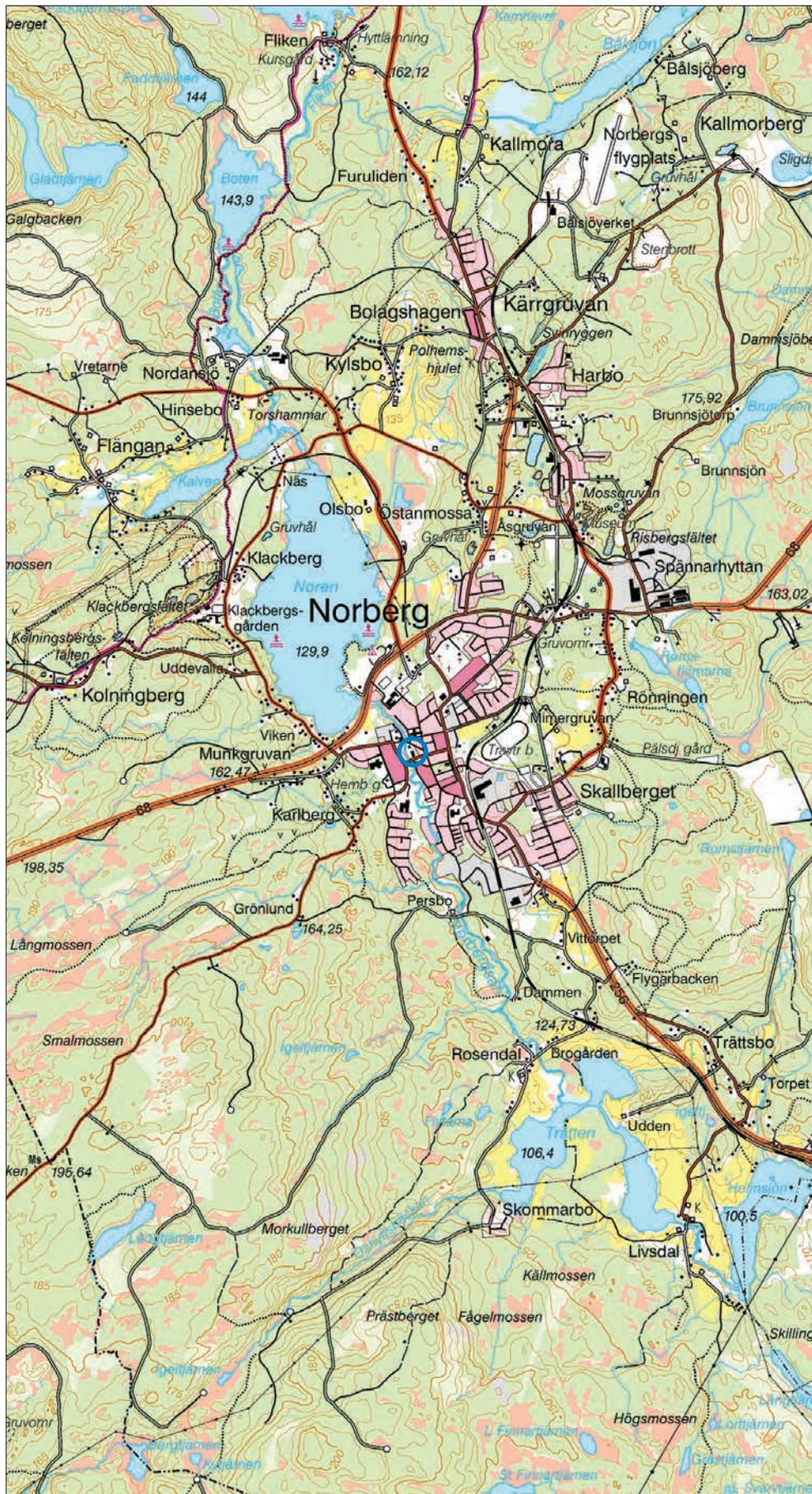
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 791514.

ISBN 978-91-7453-734-5

Tryck: JustNu, Västerås 2018

Innehåll

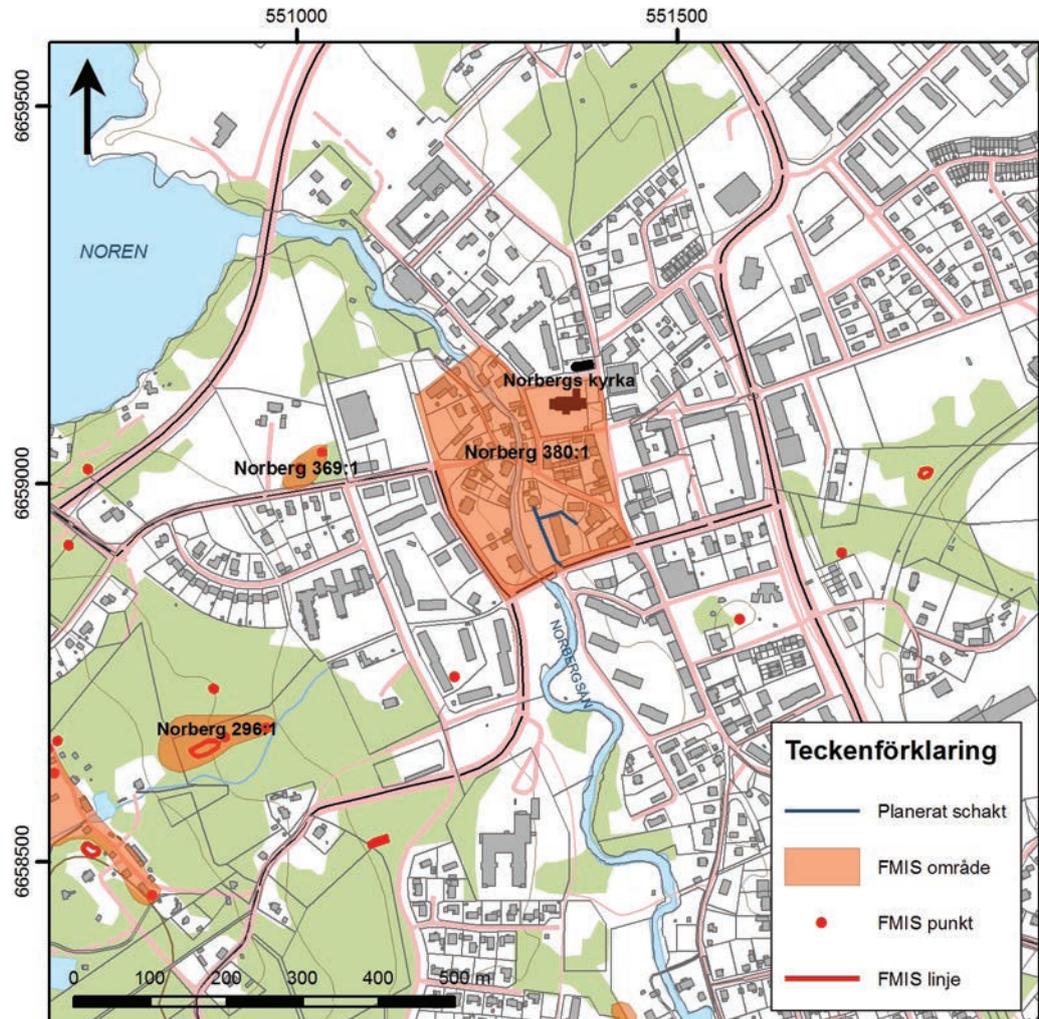
Sammanfattning	5
Inledning	6
Historisk bakgrund	6
Undersökningens förutsättningar	6
Undersökningsområdet	6
Tidigare undersökningar	8
Syfte och frågeställningar	9
Metod och genomförande	9
Undersökningsresultat och tolkning	10
Schakt 1	10
Schakt 2	11
Fynd och analys	11
Utvärdering	12
Referenser	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Bilagor	15
Bilaga 1. Schakttabell	15

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en blå ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

I samband med ledningsdragnig i kvarteret Tinget i Norberg utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) under 2018 en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Två schakt med en total sträcka på cirka 132 meter, med ett djup på 0,5 meter, schaktningsövervakades. Stora delar av schakten bestod av moderna fyllnadsmassor. Kulturlager påträffades dock nordväst om kommunhuset, mot Norbergsån till. Förutom en handslagen spik, som inte tillvaratogs, gjordes inga fynd. Inga analyser har utförts.

Figur 2. Det planerade schaktet i mörkeblått visas här tillsammans med registrerade lämningar ur Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister (FMIS) mot bakgrund av digitala Fastighetskartan (förenklad). Skala 1:10 000.

Inledning

I samband med att Ericsson LSS AB utförde ledningsdragning i fastigheten Tinet 7:1, inom fornlämning Norberg 380:1, utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) under juni 2018 en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Undersökningen utfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län och bekostades av Ericsson LSS AB. Totalt schaktningsövervakades en sträcka på 132 meter, med ett schaktdjup på 0,5 meter. Oskar Spjuth, som var projektledare för den arkeologiska undersökningen, har utfört fältarbetet och även sammanställt denna rapport.

Historisk bakgrund

Ortnamnet Norberg är första gången känt från 1303, men kan då inte med säkerhet knytas till kyrkbyn. Norbergs kyrkby har varit centrum för Norbergs bergslag som fick sitt privilegiebrev av Magnus Eriksson 1354, vilket gör det till Sveriges äldsta bergslag. Norberg erhöll dock aldrig något stadsprivilegium. Kyrkan uppfördes under andra halvan av 1300-talet (Eriksson 1999; Carlsson 2003). Området runt Norbergs by är rikt på gruvområden och gruvhål, till exempel gruvområdena Norberg 369:1 och 296:1 väster om kyrkbyn (figur 2).

Undersökningens förutsättningar

Undersökningsområdet

Undersökningsområdet var beläget mellan Fagerstavägen och Malmgatan öster om Norbergsån och utgjordes av grönområden runt om kommunhuset i Norberg samt en intilliggande parkering (figur 3–4). Undersökningsområdet var till stora delar bevuxet med stora träd.

Figur 3. Nedläggning av kabel efter undersökningen vid schakt 1. Till höger i bild kommunhuset och till vänster anas Norbergsån. Foto från söder.

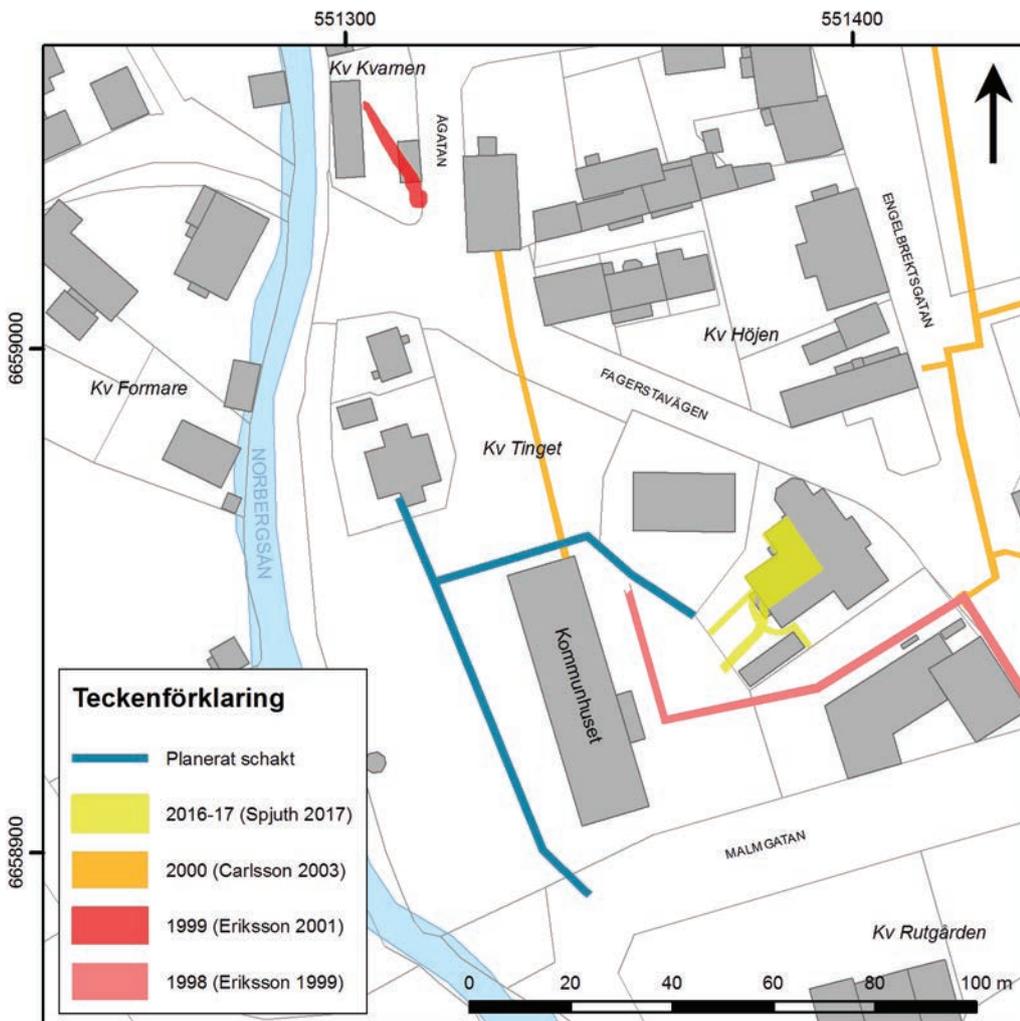

Figur 4. Schaktning för schakt 2 på östra sidan av kommunhuset. Kyrktornet skymtar fram bakom den stora eken till höger i bild.

Tidigare undersökningar

Tre arkeologiska undersökningar har tidigare gjorts i kvarteret Tinget under modern tid. Öster om kommunhuset utförde Västmanlands läns museum en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i samband med anläggande av fjärrvärme 1998 (figur 5). Kulturlager påträffades i den östra delen av kvarteret Tinget, och bedömdes vara efterreformatoriska (Eriksson 1999). Ytterligare kulturlager av yngre datering påträffades 2000 i kvarteret Tinget i samband med fjärrvärmedragning (Carlsson 2003). År 2016–2017 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i samband med återuppförandet av det nedbrunna Elsa Anderssons konditori. Bevarade kulturlager påträffades i två delar av schakten. ¹⁴C-analyser utfördes på två prover vilka gav en datering till 1430–1630 e.Kr. respektive 820–990 e.Kr. med 95,4% sannolikhet. Den äldre dateringen till 800–900-tal, som kom från ett lager med tegel vilket normalt inte förekommer i Mälardalen förrän omkring mitten på 1200-talet, är problematisk och kan vara ett resultat av att provet utfördes på kol från gran som kan få en mycket hög egenålder (Spjuth 2017).

År 1999 i samband med VA-schaktning i kvarteret Kvarnen, norr om Fagerstavägen, dokumenterades kulturlager ner till ett djup av 1,7 meter utan att naturlig undergrund uppnåddes (Eriksson 2001).

Figur 5. Planerad schaktsträcka i relation till tidigare undersökningar, angivna med undersökningsår och källhänvisning. Skala 1:1 500.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att få kunskap om på vilken nivå kulturlager framkommer samt att dokumentera dessa. Följande skulle klargöras:

- Fornlämningens utbredning inom schaktet.
- Bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd.
- Preliminär datering.
- Preliminär tolkning av fornlämningen.

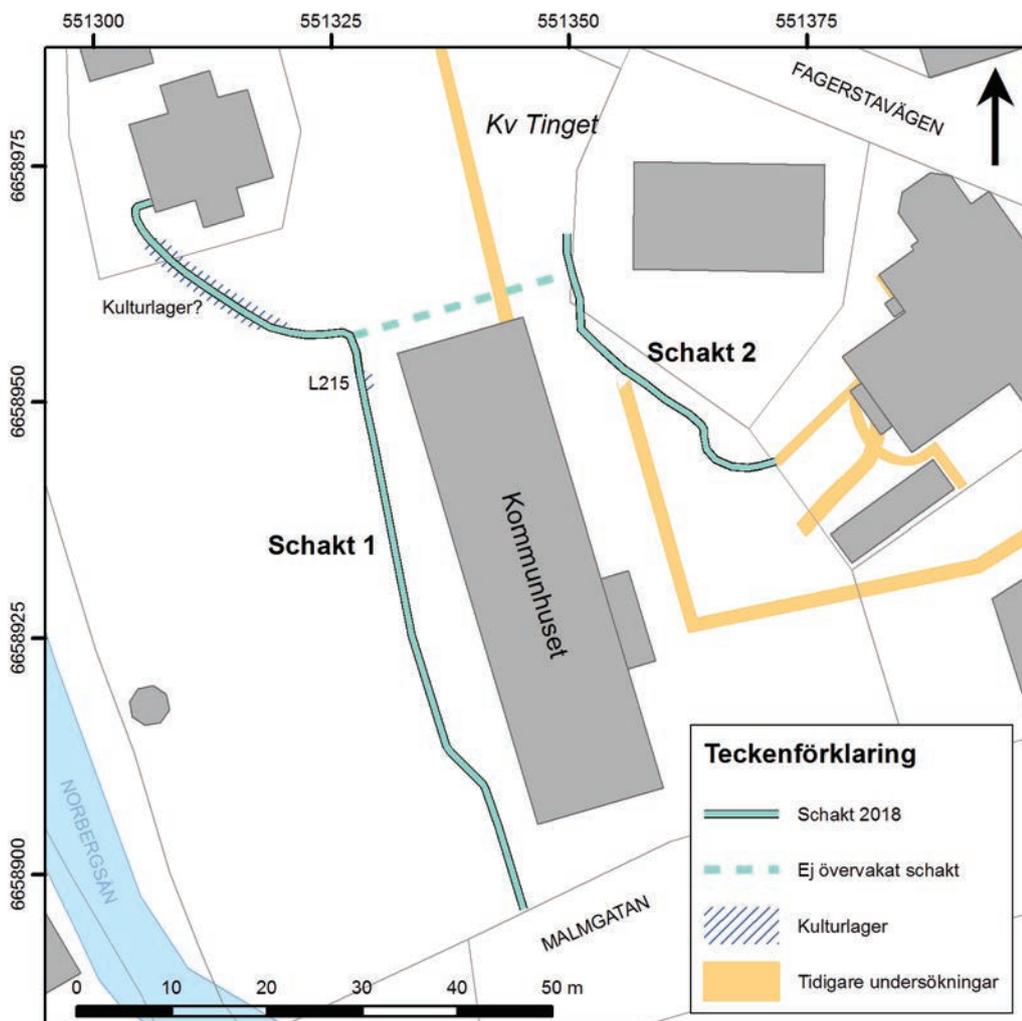
Metod och genomförande

Två schakt grävdes vid undersökningen – schakt 1 på västra sidan om kommunhuset och schakt 2 på östra sidan. Eftersom schakten enbart uppgick till ett djup av 0,5 meter gjordes bedömningen att schaktningen inte utgjorde någon större skada på fornlämningen. Schaktningen utfördes därför till stor del utan arkeologs närvaro och schakten efterbesiktigades istället. En sträcka av schaktet, över en parkeringsyta, grävdes utan arkeologisk övervakning då det i fält bedömdes som omotiverat utifrån resultatet av de övriga schakten. Vid efterbesiktningen och i samband med schaktning rensades schaktens sektioner och botten för att klargöra förekomsten av kulturlager. En yta med kulturlager och stenar har dokumenterats med planritning i skala 1:40. Då inga lager eller anläggningar förekom i sektion har inga sektionsritningar gjorts. En jordsond användes på flera punkter i syfte att ta reda på lagrens djup och eventuella underliggande kulturlager. Schaktbotten bestod dock av så kompakta lager att detta i de flesta fall var resultatlöst. Schaktens lägen har mätts in med RTK-GPS. På grund av höga träd som störde GPS:ens mottagning har inmätningarna dock kompletterats av manuell inprickning i relation till befintlig bebyggelse. Då det inte kunde säkerställas att de påträffade kulturlagren inte var omrörda under senare tid bedömdes det inte som motiverat att utföra några analyser.

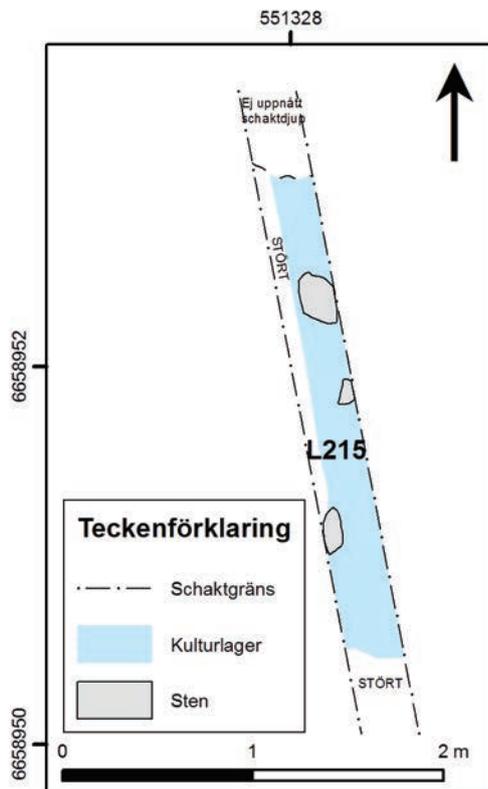
Undersökningsresultat och tolkning

Schakt 1

Schakt 1 grävdes på västra sidan av kommunhuset och hade en längd på cirka 95 meter (figur 6). Längs större delen av kommunhusets västra sida var marken uppfylld för en gång- och cykelväg och endast fyllnadsmassor berördes. På ett djup av mellan 0,2 och 0,6 meter påträffades gul kompakt moränsand (0,6 meter uppnått med marksond). Längs en sträcka av cirka fyra meter jämte norra delen av kommunhuset påträffades ett kulturlager av kompakt ljus silt med tegelfragment och träkol (L215), samt flera stenar (figur 7–8). Ett fynd av en handslagen spik gjordes (ej tillvaratagen). En marksond användes i syfte att ta reda på lagrets djup, men på grund av lagrets kompakthet gav detta inget resultat. Även inom en cirka 18 meter lång sträcka i nordvästra delen av schaktet framkom kulturlagerliknande jord i botten av schaktet. Detta lager var dock utifrån undersökning med marksond enbart några centimeter tjockt. Under lagren påträffades gul kompakt morän, möjligen naturlig. Inom undersökningens ramar var det inte möjligt att säkerställa om det rörde sig om bevarade intakta kulturlager eller om lagren utgjordes av omdeponerad kulturlagerjord som använts för uppfyllnad av marken.

Figur 6. Plan över grävda schakt. Den streckade delen i norr grävdes utan arkeologisk övervakning. Skala 1:800.

Figur 7. Planritning över kulturlager L215 i schakt 1. Skala 1:40.

Schakt 2

Schakt 2 grävdes på en grönyta mellan kommunhuset och det nyligen återuppbyggda Elsa Anderssons konditori. Massorna bestod av brun matjord med fynd av porslin och modernt byggnadsmaterial ner till ett djup av cirka 0,6 meter, uppnått med handgrävning på en punkt. Jorden här har sannolikt påförts i modern tid.

Fynd och analyser

Enbart en handsmidd spik påträffades vid undersökningen (ej tillvaratagen). I övrigt gjordes inga fynd. På grund av osäkerheten kring de påträffade kulturlagrens tillkomst och funktion har inga analyser gjorts.

Figur 8. Kulturlager L215 synligt i schakt 1. Längs västra sidan av schaktet (till vänster i bild) ligger en äldre kabel, knappt synlig. Foto från söder.

Utvärdering

Den arkeologiska undersökningen har genomförts i enlighet med projektplanen och Länsstyrelsens beslut. Inom de undersökta schakten har kulturlager enbart påträffats i botten, på 0,5 meters djup under befintlig markyta. Södra delen av schakt 1 har bestått av moderna fyllnadsmassor. Detta utesluter inte att bevarade kulturlager kan finnas djupare ner eller längre västerut mot ån, där marknivån är lägre. I schakt 2 påträffades bara moderna fyllnadsmassor. Någon datering eller definitiv avgränsning av fornlämningen har inte varit möjlig. Undersökningen har, framför allt, bidragit till att ge ökad kunskap om vid vilket djup kulturlager kan förväntas kring kommunhuset i Norberg.

Referenser

- Carlsson, R. 2003. *En arkeologisk förundersökning i Norbergs äldre tätortsområde*. Västmanlands läns museum rapport 2002:A48.
- Eriksson, T. 1999. *Norbergsby. Förundersökning. Kv Tinget och Norbergs kyrka*. Västmanlands läns museum rapport 1999:3.
- Eriksson, T. 2001. *Kvarteret Kvarnen 7 i Norberg. Kulturlager i Norbergsby*. Förundersökning. Västmanlands läns museum rapport 2001:18.
- Spjuth, O. 2017. *I ruinerna efter Elsa Anderssons konditori. Kulturlager med vikingatida och medeltida dateringar*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2017:38.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM18065
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-765-18, 2018-05-23
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	Juni 2018
<i>Personal:</i>	Oskar Spjuth (projektledare)
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Norberg
<i>Socken:</i>	Norberg
<i>Fastighet:</i>	Tinget 7:1
<i>Fornlämning:</i>	Norberg 380:1
<i>Fastighetskarta:</i>	66F 5FN Norberg
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6658896/Y551345 (S av schakt 1)
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK-GPS kompletterat med manuell inprickning.
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längdxbredd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Topografiskt läge	Beskrivning	Anläggningar
1	95x0,3	0,5	28	Grönområde vid Norbergsån	Schakt för elkabel. Kulturlager påträffade i norra delen av schaktet.	–
2	37x0,3	0,5	12	Grönyta	Schakt för elkabel. Enbart påförd matjord.	–